

OSMANLI İMPARATORLUĞU, TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA ARKEOLOJİ VE MÜZECİLİĞİ GELİŞTİRMEK: THÉODORE MACRIDY, BİR OSMANLI RUM 'ARADA KALMIŞ BİLİM İNSANI' *

Nevres Işılay KAÇAKGİL ÖKSÜZOĞLU¹

Cite this article as:

Kaçakgil Öksüzoğlu, Nevres Işılay. (2023). Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Yunanistan'da Arkeoloji ve Müzeciliği Geliştirmek: Théodore Macridy, Bir Osmanlı Rum 'Arada Kalmış Bilim İnsanı. International University Museums Assocation Platform Journal of Cultural Heritage UNIMUSEUM, 6 (1) İstanbul, Türkiye, 30-41.

ABSTRACT

Developing Archaeology and Museology in the Ottoman Empire, Turkey, and Greece: Théodore Macridy, an Ottoman Greek 'Liminal Scientist'

This article concerns the development of archaeology and museology, in the Ottoman Empire, Turkey, and Greece, through the life and career of Théodore Macridy. Macridy participated in knowledge transfer in more than one discipline and more than one country. Through his links with Western academic circles in archaeology and museology, he made a significant contribution to their development in the Ottoman Empire, Turkey, and Greece. Living between the Ottoman and Greek epistemic communities as an Ottoman citizen of Greek origin, he excavated numerous sites of the Ottoman Empire, worked at the Ottoman Imperial Museum, and contributed to the foundation of the Benaki Museum in Athens at the end of his career. This makes him a good example of an Ottoman Greek scholar whose liminal identity led to his relative neglect in both Greek and Turkish archaeology and museology.

Keywords: Ottoman Empire, Turkey, Greece, history of archaeology, museology, Benaki Museum

1-Nevres Işılay Kaçakgil Öksüzoğlu. İstanbul University, Museum Management Dept

* Bu makalenin orijinali İngilizce olarak Doç. Dr. Ioannis N. Grigoriadis (Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü) tarafından yazılmış ve European Journal of Archeology dergisinde yayımlanmıştır. Yazar ve yayınevi izni alınarak İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Makalenin orijinali için bkz. Ioannis N. Grigoriadis, "Developing Archaeology and Museology in the Ottoman Empire, Turkey, and Greece: Théodore Macridy, an Ottoman Greek 'Liminal Scientist'", European Journal of Archaeology, 26 (2) 2023, 209-225.

Submitted : 17.06.2023

Accepted : 19.06.2023

Published online : 22.06.2023

Correspondence : Nevres Işılay KAÇAKGİL ÖKSÜZOĞLU

E-ISSN : 2651-3714

ORCID : 0000-0002-5494-837

GİRİŞ

Theodore Macridy (1872–1940), yaşamı ve kariyeri Osmanlı İmparatorluğu, cumhuriyetçi Türkiye ve modern Yunanistan'ı kapsayan önde gelen bir Rum arkeolog ve müzebilimcidir. (Figür 1). Baalbek, Efes, Hattuşa, Sidon ve Selanik gibi çok çeşitli yerlerde Batı Avrupa arkeolojik misyonlarını yöneten veya katılan Osmanlı arkeolojisinin öncülerinden biridir. Kazı faaliyetlerinin yanı sıra, önde gelen bir müze küratörü de olan Macridy, zengin ve çeşitli yayınlara da sahiptir. 1910'ların ve 1920'lerin çalkantılı döneminde Osmanlı İmparatorluğu ve cumhuriyet Türkiye'sinde aktif rol oynamıştır. Emekliliği ve 1929-1930'da Türk Yunan ilişkilerindeki iyileşmenin ardından, Atina'daki Benaki Müzesi'nin kurucu müdürü olma davetini kabul etmiştir.

Bu çalışma, Macridy'nin hayatı ve kariyeri üzerinden Batı'dan Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Yunanistan'a değin arkeoloji ve müzecilik alanındaki bilgi aktarımını araştırmaktadır. Birden fazla alanda ve ülkede faaliyet gösteren Rum asıllı bir Osmanlı vatandaşı olarak Macridy'nin bu kozmopolit kimliği, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çok sayıda kazı alanında yaptığı faaliyetler, Osmanlı İmparatorluk Müzesi'ndeki küratörlük çalışmaları ve bu uzun kariyer yolculuğunun sonunda Atina'da Benaki Müzesi'ni kurmasıyla onu hem Yunan hem de Türk ulusal arkeolojisi ve müzeciliğinde görece ihmal edilmesine yol açmış ve "arada kalmış bir bilim insanı" olarak tanımlanmasına neden olmuştur. (Thomassen, 2009; Beech, 2011).

Figür 1: Théodore Macridy (1872–1940)
(Kaynak: Public Domain, Wikimedia Commons Licence.)

Elli yılı aşkın bir süre önce, Batı biliminin yayılması üzerine yazdığı etkileyici makalesinde Basalla (1967), Batı biliminin Batı dışı dünyada yayılması için bir model önermiştir. Belirlediği üç aşama: buluş, 'kolonyal bilimi'nin ortaya çıkışı ve 'ulusal bilim'in ortaya çıkışıdır. 'Koloni' teriminin kullanılması, mutlaka bir Avrupa devleti ile Avrupa dışı bir bölge arasındaki bir kolonyal ilişki anlamına gelmemekle birlikte: Batı bilimindeki, önerilen üç aşamalı modelle doldurulması amaçlanan tutarsızlığa atıfta bulunuyordu. Basalla'nın sınıflandırması, 'kolonyal bilim adamı'nın, yani Batı Avrupa'da doğmuş veya Batı biliminin vektörü olarak hareket eden bir yerel birey olması muhtemel bilim insanının ortaya çıkışına odaklanmıştır. Bu insanlar, Batı ile kendi ülkeleri arasında arabulucu olarak, ulusal bir bilimsel geleneğin nihai yükselişinin önünü açmıştır. Yerel 'kolonyal bilim insanı', milliyetleri, eğitimleri ve normatif geçmişleri nedeniyle Batılı bilim adamlarından farklı kalmıştır. Eğitimi ve Batı bilgisiyle normlarını da benimseme isteği bu bilim insanını kendi yurttaşlarından ayırmıştır.

Bilim tarihinin postkolonyal eleştirisinin yükselişi, Basalla'nın modelini sorgulamış ve eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. (MacLeod, 1980: 4-7; Inkster, 1985: 680–84; Raj, 2013: 339–40) Krishna, Batı biliminin Doğu'ya tanıtılmasına katılan bilim adamlarının "kapı muhafızları", "bilim askerleri" ve "ulusal" bilim adamları olarak yeni bir sınıflandırmasını önermiştir. (Krishna, 1992: 57-60). Macridy'nin durumu, Basalla modelinin başarılı bir şekilde ele alamadığı, Batı'nın Osmanlı İmparatorluğu'na bilimsel transferinin karmaşıklığına yeni bir ışık tutmaktadır. Ancak Macridy, önerilen sınıflandırmaların hiçbirine girmemektedir. Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin Alman müdürü Philipp Anton Dethier veya Alman arkeolog Hugo Winckler (Figür 2) gibi bir Batı Avrupa ülkesinde doğmamıştır. Osmanlı Rum arkeolog arkadaşı Vassileios Mystadides gibi batı veya orta Avrupa'da ünlü bir üniversitede de okumamıştır. İkincisinden farklı olarak, Yunan milliyetçiliğini ve Ortodoks Hristiyanlığı kucaklamaktan kaçınmış, laik ve bürokratik görevlerine ve hasta İmparatorluğa sadık kalmıştır. Soyadına bir Osmanlı Rumu için olağandışı olan 'Bey' ekini ekleyerek, azınlık milliyetçiliklerine karşı çıkan ve sonunda İmparatorluğun çöküşüne katkıda bulunan Osmanlıcılığın savunucusu olmuştur.

Macridy, eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır ve batı ve orta Avrupa'ya yaptığı profesyonel gezilere dair bir kayıt yoktur. Diğer bir yandan, eğitim gördüğü kurumlar, Batı bilimini ve ideolojilerini Osmanlı Devleti'ne tanıtmak üzere hizmet veren birer Batılaşmayla aydınlanmayı görev edinen mahalli yerlerdir. Dahası, Macridy'nin Geç Osmanlı Dönemi'nde bulunduğu vazifeler, Winckler ve Puchstein gibi başarılı Alman arkeologların yanı sıra Baltazzi gibi yerel arkeologlara

çıraklık yapma arzusu, gözlem ve katılım yoluyla sahada öğrendikleriyle dünyanın önde gelen arkeologlarından ve müzecilerinden biri olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

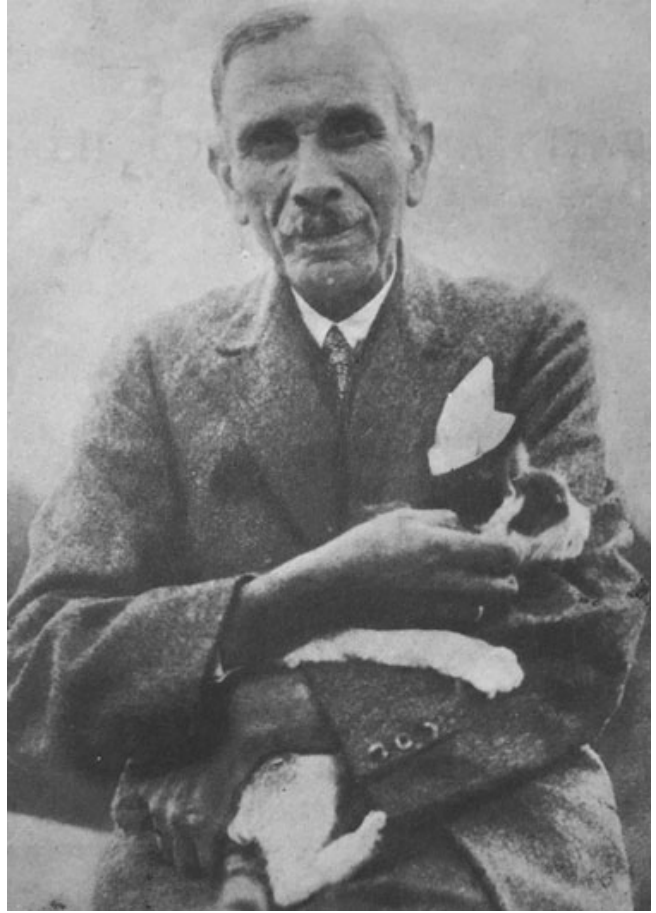

Figür 2: Hugo Winckler (1863–1913).
(Kaynak: Public Domain, Wikimedia Commons Licence.)

Figür 3: Osman Hamdi (1842–1910).
(Kaynak: Public Domain, Wikimedia Commons Licence.)

Hiçbir milliyetçi anlatıya sığmadığından, Macridy'nin alan-daki çalışmaları ve katkıları hak ettiği değeri görememiştir. Osmanlı arkeoloji ve müzeciliğinin kurucu babaları Osman Hamdi (Figür 3) ve Halil Edhem (Figür 4) ile yakın iş birliğine rağmen adı nadiren anılır. Bu durum, Batı biliminin Osmanlı İmparatorluğu'na tanıtılması ve kurulmasında gayrimüslimlerin oynadığı role geleneksel bir eğilim olarak yeterince önem verilmediğini yansıtmaktadır. Bu noktada bölümlere ayrılan tarih biliminin, ulusal anlatı hedeflerinin tanımını yerine getirmeyen aktörlerin rolünün eksik bildirildiği ve hatta fark edilmediği ulusal anlatılara dönüştüğü söylenebilir (Eldem, 2013: 274–75). Bununla birlikte, yabancı arkeoloji misyonlarının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki arkeoloji ve müzeciliğin gelişimine katkısı oldukça tartışmalıdır (Tütüncü Çağlar, 2017b: 112–18).

Figür 4: Halil Edhem [Eldem] (1861–1938).
(Kaynak: Public Domain, Wikimedia Commons Licence.)

Döneminin resmi cumhuriyetçi Türk anlatısı, Batılı arkeologların ilk Osmanlı müzesi olan Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin kurulmasına ve arkeoloji ile müzeciliğin tanıtılmasına olan katkısını tamamen reddetmese de önemsizleştirmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle [o dönemki muhtemel yeni kimlik inşası ve milliyetçilik çalışmaları dolayısıyla] rolleri ya görmezden gelinmiş ya da yerel kültürel mirastan ve yerel makamların cehaletinden ya da suç ortaklığın-

dan vurgunculuk yapan yağmacılar rolüne indirgenmiştir. Bugün Yunaniistan sınırları içinde bulunan yerler de dahil olmak üzere Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans arkeolojik alanlarında yaptığı sayısız kazıya rağmen, Yunaniistan'da da Macridy'nin çalışmaları ve katkıları çoğunlukla fark edilmemiştir. Kurucu direktörü olduğu ve ilk kataloğunun yazarı olarak Benaki Müzesi'ne olan katkısına rağmen bile tam olarak tanınmamaktadır. Bu sebeplerden ötürü, Macridy'nin hayatını incelemek, gayrimüslimlerin bilim ve fikirlerin tanıtılmasına ve geç Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeoloji ve müzeciliğin kurulmasına olan katkısını anlamaya olanak tanımaktadır.

Macridy'nin Atina'dan Önceki Hayatı ve Kariyeri

Théodore Macridy 1872 yılında İstanbul'un Fener (Phanar) semtinin Abdi Subaşı Mahallesi'nde doğmuştur. Tuğgeneral rütbesine kadar yükselmiş bir askeri doktor olan Konstantin 'Ferik' Macridy Paşa'nın oğludur. Ailenin kökeninin Osmanlı Makedonyası'nda, Soroviçe (Sorovich, günümüzde Amyntaion, Yunaniistan) kasabası yakınlarındaki Belatch (Blatzi, günümüzde Vlaşti, Yunaniistan) köyüne dayandığı söylenmektedir. Macridy, önde gelen Osmanlı Rum eğitim kurumlarından olan Fener Rum Lisesi'nde öğrenim görmüştür. 1884 yılında Galatasaray Lisesi'ne girmiştir. Bu tercihi, Fener Rum Lisesi'nin diğer öğrencilerinden farklı bir önceliğe işaret etmektedir. Atina'da ya da bir Batı veya Orta Avrupa kentinde üniversiteye gitmek amacıyla eğitimine burada devam etmek yerine, Osmanlı bürokrasisinde kariyer yapmasına yardımcı olabilecek bir seçim yapmıştır. Galatasaray Lisesi'nden 1889'da mezun olmuş ve 1890'da Düyun-ı Umumiye'de (Société de la régie co-intéressée des tabacs de l'empire Ottoman) çalışmaya başlamıştır. 1 Nisan 1892'de yirmi yaşındayken Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin (Müze-i Hümayun) Fransız Dili Sekreterliği'ne (kâtipliğine) atanmıştır (Ogan, 1941). Müze müdür yardımcısı Halil Edhem'den üç ay önce atanan Macridy, Edhem ile yakın bir ilişki geliştirmiştir. Edhem, Macridy'den on yaş büyük olmasına ve o zamana kadarki ömrünün çoğunu Batı ve Orta Avrupa'da geçirmiş olmasına rağmen, her ikisi de müzede aynı zamanda çalışmaya başlamış, otuz sekiz yıl sonra neredeyse aynı zamanda emekli olmuş ve birbirlerinden birkaç ay arayla da vefat etmişlerdir.

Macridy'nin babası Constantine Macridy Paşa'nın Osman Hamdi ve Demosthène Baltazzi ile olan kişisel ilişkisi, muhtemelen müzeye atanmasında rol oynamıştır.

Bizans sikkelerini büyük bir hevesle koleksiyon haline getiren Macridy Paşa (Macridy Paşa, 1887), müzenin numizmatik komitesine başkanlık etmiş ve 1214 Bizans sikkesinden oluşan kişisel koleksiyonunu cüzi bir fiyata İmparatorluk

Müzesi'ne satmıştır (Cinoğlu, 2002: 5-6). Genç bir sekreterken arkeolojiye yoğun ilgi duymaya başlamıştır (Ogan, 1941: 163). Macridy'nin ilgisi kısa sürede büro görevlerinin ötesine geçmiştir. Böylece ilk Osmanlı arkeologlarından ve Osmanlı İmparatorluk Müzesi yönetiminin kıdemli üyelerinden biri olan Demosthène Baltazzi gibi köklü müze arkeologlarının yanında çırak olarak çalışmaya başlamıştır. İzmir'in önde gelen Rum-Levantin ailelerinden birine mensup olan Baltazzi, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren arkeolojik faaliyetlerde bulunmuş ve İmparatorluk Müzesi'nin kuruluşu ile organizasyonuna yardımcı olmaya davet edilmiştir. Macridy, Baltazzi'nin taşra yetkililerinden müzeye gönderilen taşınabilir arkeolojik eserleri tanımlamasına, sınıflandırmasına ve kaydetmesine yardımcı olmuştur.

Macridy, Baltazzi'nin yanında müze içi stajını tamamladıktan sonra ve Fransız sekreterlik görevini sürdürürken, Osman Hamdi'nin tavsiyesi üzerine yeni görevler üstlenmeye başlamıştır. Zaman zaman yabancı heyetlere veya önemli ziyaretçilere müzede rehberlik ve eşlik etmiştir. Daha da önemlisi, Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin bir temsilcisi olarak, yabancı heyetler tarafından Osmanlı İmparatorluk Müzesi adına düzenlenen kazılarda komisyon üyesi olmuştur. Devlet daha az öneme sahip kazılarda yerel görevlileri yetkili olarak atarken, müze daha önemli araştırmalara kendi personellerini göndermiştir. Macridy kazıyı lojistik açıdan kolaylaştırmak ve Osmanlı'nın eski eserlerle ilgili mevzuatına uyulmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. Bu görevi kapsamında Osmanlı Devleti'ne ait eserlerin bir kısmı, Osman Hamdi'nin inşa ettirmeyi planladığı yeni salonlarda sergilenmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Macridy bu pozisyonda çeşitli Avrupa dilleriyle antik ve yerel dilleri bilmesi, bürokratik yetkinliği ve iyi düzeyde iletişim becerileri ile öne çıkmıştır. En önemli kazılara atanmış olması, yeteneklerini ve Osman Hamdi ile Halil Edhem'in ona duyduğu güveni göstermektedir.

Bu tür görevler ona mükemmel fırsatlar sunmuştur. Macridy, arkeolojiye olan yoğun ilgisi nedeniyle, zamanının en önde gelen arkeologlarından bazılarından bir şeyler öğrenme şansı yakalamıştır. Komisyon üyesi olarak ilk görev yeri, Otto Bendorff başkanlığındaki Avusturya arkeoloji heyetinin 1897'de Efes'te (Ayasuluk) yaptığı kazılar olmuştur. Macridy 1898, 1902-1903 ve 1905-1906 yıllarında bu kazılara birkaç kez katılmıştır. 1898 yılında Almanların Priene ve Milet kazılarını da ziyaret etmiştir. Ayrıca Macridy, Otto Puchstein tarafından 1900-1902 yıllarında Baalbek ve Palmyra'da, 1902 yılında ise Sidon'da yürütülen Alman kazılarında yetkili olarak görevlendirilmiştir (Ogan, 1941: 164-66; Cinoğlu, 2002: 7). Osman Hamdi, Macridy'nin kaydettiği ilerlemeye istinaden, müze hizmetine girdikten on yıl sonra onu kendi kazısının yönetimiyle görevlendirmiştir. Macridy'nin ilk ka-

zısı, Osman Hamdi'nin 1880'lerde yürüttüğü, kendisine ve Osmanlı İmparatorluk Müzesi'ne dünya çapında ün kazandıran lahitleri keşfettiği Sidon'da gerçekleşmiştir. Sayda'da önemli eski eserlerin tesadüfen bulunması ve düzenlenecek kazıdaki bir gecikmenin, tarihi eser kaçakçılarının yağmasına yol açacağı korkusu, Osman Hamdi'nin bu görevi 1902 yılında Macridy'ye vermesine neden olmuştur. Macridy, burada görevlendirildiği dönemde Sidon'u ve arkeolojik alanını zaten bilmektedir. Kendi kazısı, bir arkeolog olarak ilk akademik yayınına üretmesine fırsat vermiştir (Macridy, 1902). 1902-1905 yılları arasında Sayda'daki kazılarını başarıyla sürdürürken, Macridy'den Rakka'da kazılar yapılması istenmiştir (Macridy, 1903, 1904a, 1904b). Abbasi sarayının kalıntılarında yaptığı çalışmalar, önemli İslami çömlek eserlerinin keşfedilmesini sağlamıştır ve bu eserler sonrasında İmparatorluk Müzesi'ne gönderilmiştir (Tütüncü Çağlar, 2017a: 114- 25).

Macridy'ye ün kazandıran proje, bir orta Anadolu şehri olan Çorum'un yakınlarındaki Boğazköy'de 1906-1907 ve 1911-1912 yıllarında gerçekleştirdiği kazılardır (Schachner, 2017: 42-50, 58-66). Alman arkeolog Hugo Winckler başkanlığındaki kazılarda görevlendirilen Macridy'nin faaliyetleri kısa sürede komisyon üyeliğinin ötesine geçmiş ve Macridy Winckler'in gözetiminde kazının operasyon sürecine dahil olmuştur. Hattuşaş kalıntılarının ve Hititler ile Mısırlılar arasındaki Kadeş Antlaşması'nı özetleyen tabletlerin keşfinde yer alarak Hitit dilinin deşifre edilmesine katkıda bulunmuştur. Çivi yazılı tabletler, keşfedilmelerinden yaklaşık on yıl sonra Çek Doğubilimci Bedřich Hrozný tarafından deşifre edilmiştir. Bu başarı önemli bir atılım olmuş ve Hitit dilinin Hint-Avrupa dil grubuna ait olduğunu doğrulamıştır (Beckman, 1996: 27- 28).

Halil Edhem'le yaptığı özel yazışmaların (Eldem, 2017: 163-68'de yayımlanmıştır) da gösterdiği gibi, Macridy amirini katkısının bir komiserin görevlerinin çok ötesinde olduğuna ve kazılarının Alman ekibin üyelerinden daha fazla bulgu ürettiğine ikna etmeye çalışmıştır; ancak görünüşe göre Boğazköy'deki arkeolojik bulguların hiçbirini yayımlamasına izin verilmemiştir. Macridy'nin farklı becerileri Winckler tarafından fark edilmiş ve Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nden, Macridy'nin olağanüstü idari yeteneğini gerekçe göstererek ve kazıya katkılarında dolayı minnettarlığını belirterek, Macridy'nin tekrar kazıya komiser olarak atanmasını istemiştir. Osman Hamdi Winckler'ın bu talebini kabul etmiştir. Macridy'nin kariyeri yükselişe geçmiş ve saha çalışmaları yeni yayınların üretilmesini sağlamıştır. 1907'de Fransız sekreterlik görevinden konservatörlük görevine geçmiş ve maaşı da buna bağlı olarak artmıştır. Macridy hayatının en üretken dönemine girmiştir. Zamanının giderek artan bir bölümünü Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kazılarda

geçirmiş, olağanüstü bir dinamizm ve dayanıklılıkla çeşitli bir araştırma programı sürdürmüştür. Bu, seyahat etmeyi ve kaçınılmaz olarak dönemin zorlu koşulları altında yarı göçebe bir yaşam sürmeyi; bulaşıcı hastalıklar, hijyen sorunları ve sert hava koşullarının yanı sıra yerel yetkililerle sorunlarla karşılaşmayı gerektirmiştir. Macridy aynı zamanda yirminci yüzyılın başındaki bir arkeoloğun hayatındaki bir gereklilik olarak, doğaya da değer vermiştir. Macridy, Samsun yakınlarındaki Akalan kalesi kazısına ilişkin raporlarından birinde, kalıntıları kaplayan bitki örtüsünü yok etmek zorunda kalmaktan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. (Cinoğlu, 2002: 8)

Macridy aynı zamanda İstanbul'daki bürokratik görevlerini de sürdürmüştür. Müzeye gelen eserlerin sayısı sürekli artarken, Osman Hamdi tarafından keşfedilen lahitlerin Sayda'dan İstanbul'a taşınması kararı, yeni bir müze binasının inşasını gerekli kılmıştır. Osman Hamdi Sayda lahitlerinden birinden esinlenerek, mimar ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olan Alexandre Vallaury'yi yeni bir müze binası tasarlaması için görevlendirmiştir. Bu bina 1891 yılında açılmış ve lahitlere ev sahipliği yapmıştır. Macridy, eski eserlerin İstanbul'a güvenli bir şekilde getirilmesini organize etme, dikkatlice paketleme ve demiryolu veya deniz yoluyla güvenli bir şekilde taşıma konusunda uzmanlık geliştirmiştir. Eserlerin kırılabilirliği ve zamanın zayıf ulaşım altyapısı göz önüne alındığında, eserler genellikle Osmanlı başkentine taşınırken hasar görmüştür.

1902 ve 1908 yıllarında müzeye yeni eklentiler eklenirken, İstanbul'daki İmparatorluk Müzesi binalarından biri olan Çinili Köşk'ün münhasıran İslam eserlerine tahsis edilmesine karar verilmiştir. Müze eserlerini yeni yerlerine taşımak, tasnif etmek ve İslam eserleri müzesi koleksiyonunu organize etmek zorlu bir süreç olmuştur. Macridy, küratörlük becerilerini geliştirirken, müzenin sınırlı kaynaklarına rağmen yoğun bir kazı programı yürütmüştür. 1897 ve 1904'te İon kıyılarında Notion, Claros ve Colophon'da kazılar yapmıştır. (Cinoğlu, 2002: 8) 1907'de Çorum yakınlarındaki Alacahöyük'te kazılar yapmış ve burada Karadeniz kıyısında Samsun (Amisoss) kenti yakınlarındaki Akalan'da tanımlanamayan bir müstahkem mevki olan Sfenks Kapısı'nı (Macridy, 1908) keşfetmiştir (Macridy-Bey, 1907). 1909'da Ege'nin Thassos adasındaki Artemis mabedinde kazılar yapmıştır. (Macridy, 1912b) 1910'da Notion'da kazılarına devam etmiş (Macridy, 1912a) ve Selanik'in eteklerindeki Langaza (Langadas) kasabası yakınlarında bugün 'Macridy Bey Türbesi' olarak bilinen ve 2017'de bitişindeki cenaze anıtlarıyla birlikte restore edilen Helenistik bir mezar kazmıştır (Macridy, 1911). Türbenin mermer kapısı ve menkul eşyaları İmparatorluk Müzesi'ne devredilmiştir. 24 Şubat 1910'da Macridy'nin amiri ve hamisi Osman Hamdi, Osmanlı İm-

paratorluğu'nda arkeoloji ve müzeciliğin tanıtımına adanmış bir kariyerin ardından ölmüştür. Yerine, Macridy'nin uzun süredir tanıdığı, küçük kardeşi ve Osmanlı İmparatorluk Müzesi müdür yardımcısı Halil Edhem geçmiştir.

Yine 1910'da Macridy, arkeolojik ilgi alanını genişleterek ikamet ettiği İstanbul banliyösü Makrıköy/Bakırköy'deki bir Bizans bölgesi olan Hebdomon kalıntılarını kazmıştır (Macridy, 1938). 1911 yılında Truva harabelerini ve Knidos kazılarını ziyaret ederek Biga kasabasında (Bayram, 2018: 7) yeni bir müze açma olasılığını araştırırken Marmara Denizi'nin güney kıyısındaki Daskyleion'da kazılar gerçekleştirmiştir (Bayram, 2018: 7). 1912'de Balkan Savaşları'nın patlak vermesi ve 1914'te Birinci Dünya Savaşı kaçınılmaz olarak Macridy'nin hareketliliğini ve müze fonlarının mevcudiyetini sınırlamıştır. Sonunda Macridy, dikkatini İstanbul ve çevresindeki kazı projelerine yöneltmiştir. 1913'te Charles Picard ile İyon kıyısında Colophon ve Notion arasındaki Apollo Clarios mabedinde (Picard & Macridy-Bey, 1915), Georges Contenau ile ise Sidon'da ve Alacahöyük'te kazılar yürütmüştür. 1914 ve 1916'da Bakırköy'deki Hebdomon hipogeumunda kazılarına devam etmiştir (Macridy & Ebersold, 1922: 363-93). Birinci Dünya Savaşı şiddetlenirken, Macridy küratörlük görevlerine odaklanmıştır. Bu arada bir aile dramı yaşamıştır: Osmanlı ordusuna katılan oğlunun Bağdat cephesinde ölümü onu perişan etmiş, ömür boyu sürecek bir yara bırakmış ve muhtemelen üretkenliğini etkilemiştir (Ogan, 1941:168). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919'da Macridy, maaş zammı ile Asar-ı Atika Tasnif Memurluğu'na atanmıştır. 1921'de Charles Picard ile birlikte, Marmara Denizi'nin Bitinya kıyısında, Erdek yakınlarındaki antik Kyzikos üzerine yaptığı ilk araştırmasını yayınlamıştır (Picard & Macridy-Bey, 1921). Daha sonra Roma, Bizans ve antik Yunan sanatlarında da uzman olmuştur. Macridy, 1919-1922 Yunan-Türk savaşı ve İstanbul'un işgali boyunca görevinde kalmıştır. 1921'de Fransız arkeoloji heyetinin, İstanbul'da (Macridy & Ebersold, 1922: 363-93) Yedikule'deki Altın Kapı kazılarına (Macridy & Casson, 1923) ve Çanak-kale'de Seddülbahir'deki "Protesilaus tümülüsü"(Demangel ve diğerleri, 1926) kazılarına katılmıştır. Türk milislerin Anadolu'daki zaferi ve İstanbul'un işgalinin sona ermesinin ardından Macridy, yeni Kemalist yönetim tarafından disiplin soruşturmasıyla karşı karşıya kalmıştır. 1918-1923 yılları arasında işgal güçleriyle işbirliği yapmadığı ve Türk karşıtı herhangi bir faaliyette bulunmadığı tespit edildiğinden, Ocak 1923'te müzedeki konumu teyit edilmiştir.

1924'ten İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden emekliliğine kadar, Macridy kazılarını İstanbul'da sürdürmüş ve müzede özellikle İslam eserleri koleksiyonuyla ilgili çeşitli küratörlük görevleri üstlenmiştir. 1925'te, Ankara tren ista-

syonunun tümülüslerini keşfederek, cumhuriyet tarihinin ilk kazısını yapmıştır (Macridy, 1926a) Ayrıca Ankara'nın kültürel mirasının korunması ve Türkiye'nin yeni başkenti için planlanan müzelerin kurulmasına ilişkin tartışmalara da katılmıştır (Macridy & Casson, 1931). Aynı yıl İstanbul'da Konstantin Lips Manaşırı'nda (Fenari İsa Camii) kazılar yapmıştır (Macridy, 1964; Macridy et al., 1964). 1926'da kazıları İstanbul'daki Hipodrom, Altın Kapı ve Myrelaion Manaşırı'na (Bodrum Camii) odaklanmıştır (Macridy & Casson, 1931). 1927'de İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Beykoz'da Yeşu Tepesi (Yüş Tepesi) kazısına katılmıştır. 1928'de İstanbul'un Koska semtinde, Beyazıt Meydanı'nın karşısındaki Simkeşane'de Theodosius Forumu'nda (Forum Tauri) kazı çalışmaları yürütmüştür. Macridy, kazı faaliyetlerine paralel olarak 1920'lerin sonunda Çinili Köşk'teki İslam eserleri koleksiyonlarının organize edilmesi ve düzenlenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Macridy Atina'da: Benaki Müzesi

Kariyerinin sonuna doğru, 1929-1930 Ankara Anlaşmalarının imzalanmasının ardından Yunan-Türk yakınlaşmasından yararlanan Macridy, iddialı bir şekilde uzun vadeli ve geniş çaplı araştırma projelerine dahil olarak benzersiz uzmanlığıyla uluslararası düzeyde müzeciliğin gelişimine katkılarının altını çizmiştir. Otuz sekiz yıllık hizmetten sonra, Kasım 1930'da İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden emekli olmuş ve Türk hükümetinin de izniyle Atina'ya taşınmıştır. Oraya, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında muazzam bir servete sahip olan İskenderiyeli Yahudi kökenli ve Yunaniistan'ın önde gelen ailelerinden biri olan Benakisler tarafından davet edilmiştir. [Bu aileden] Emmanuel Benakis, Yunaniistan'ın önde gelen bağışçıları arasında yer alıyordu ve oğlu Antonios Benakis, sahip olduğu sanat koleksiyonu için Atina'da bir müze kurmaya karar verdi. Bu koleksiyon, antik çağdan on dokuzuncu yüzyıla kadar olan Doğu Akdeniz ve Çin eserlerini barındırmaktaydı.

Koleksiyonun çeşitliliği bir yönetici bulma işini zorlaştırmıştır. Yöneticinin sadece müze yönetiminde ve koleksiyonları organize etmede deneyim ve becerilere sahip olması değil, aynı zamanda eski Yunan, Roma ve Bizans sanatının yanı sıra Mezopotamya, Arap, Osmanlı ve Uzak Doğu Sanatı bilgisinin ve sağlam bir küratöryal deneyiminin de bulunması gerekiyordu. (2005 yılında kapsamlı İslam sanat koleksiyonu ayrı bir bölüme taşınmıştır). Bu kriterler, Macridy'yi ideal ve muhtemelen eşsiz bir aday hale getirmiştir. Buna ek olarak, Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin (daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri olarak yeniden adlandırılan) yönetiminde on yıl süren deneyimi, yeni müzenin mükemmel bir kurucu direktörü olacağı anlamına geliyordu. Macridy, bilgisi Mezopotamya medeniyetlerinden Osmanlı

dönemine kadar uzanan nadir arkeolog ve küratörden biriydi. Benakis'in çeşitli sanat koleksiyonunu değerlendirmeye, organize etmeye ve onu Atina'nın en önemli müzelerinden birine dönüştürme hususunda emsalsiz bir şekilde hazırlanıp harekete geçmiş, 1931'den 1940'ta ölümüne kadar Benaki Müzesi'nin kurucu direktörü olarak çalışmıştır.

Macridy, böylelikle kariyerinde ilk kez sahip olduğu bilgi birikimini özgürce uygulayabilme alanı olan bir müze müdürü haline gelmiştir. Benaki Ailesi sayesinde geniş kaynakları ve zamanın en gelişmiş tekniklerine erişimi vardı. İdari ve küratöryal becerilerinin eşsiz kombinasyonu hayati önem taşıyordu. Restorasyon, sınıflandırma, düzenleme, organizasyon, aydınlatma, güvenlik, ısıtma, envanter hazırlama, personel politikası ve sergi teknikleri dahil olmak üzere yeni müzenin (MacRidy, 1937) neredeyse tüm organizasyonel yönlerine kişisel ilgi göstermiştir. Sanat eserlerini inceleyip sınıflandırmış ve buna göre de sergi salonlarıyla müze koleksiyonunu yenilikçi yöntemler kullanarak organize etmiştir. Ziyaretçilerin eserleri daha iyi tanıyıp kavramaları için eski sandıkları açarak içlerinde eski tekstil eserlerini sergilemiş, eserlerin arkasında aynalar kullanmıştır. Macridy, 1936'da İngilizce, Almanca, Yunanca ve Fransızca olarak ilk müze kataloğunu yayınlamıştır. Bu katalog, müze koleksiyonundaki eserleri karşılaştıran, sanatsal özelliklerini tanımlayan ve açıklayan bilgileri içeriyordu. Ayrıca [bu çalışmayla] Macridy, sergilenen eserler hakkında tüm bilgileri listeleyen envanterlerin de denetimini sağlamıştır. Buna ek olarak, müze kütüphanesini müze çalışmalarıyla ilgili tüm araştırma kitapları da dahil ederek geliştirmiştir. [Böylece] Benaki Müzesi hızla Atina'nın önde gelen müzelerinden biri olmuş, ulusal ilgi ve beğeni toplamıştır.

Macridy, Atina'dayken yoğun bir gündemle araştırmalarını sürdürmüştür. Hebdomon (MacRidy, 1938, 1939) üzerine yaptığı araştırmanın yayını tamamlamıştır. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzeleri personellerinden Tahsin Öz ile iş birliği yapan Benaki Koleksiyonu'nun (Talbot Rice, 1951), tekstilleri ve kadifeleri hakkında kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Macridy'nin ölümü ve İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Öz tarafından Türk tekstilleri ve kadife üzerine iki ciltli bir kitap olarak yayınlanan çalışmalarının yayınlanmasını geciktirmiştir. (Öz, 1946, 1951).

Macridy, Atina'da iken İstanbul ve cumhuriyetçi Türk arkeolojisi ile olan bağlantılarını koparmamış, sık sık İstanbul'a giderek şehir içinde ve çevresindeki kazıları ziyaret etmiştir. Hayatının sonuna doğru, Küçükçekmece'deki (Rhegion) arkeolojik kazıları ziyaret etmiştir. Birkaç hafta sonra Macridy hastalanarak Aralık 1940'ta İstanbul'da vefat etmiştir. Hastalığı sırasında ailesi Atina'da olduğu ve Yunanistan İkinci Dünya Savaşı'na girdiği için cenaze, müzedeki eski meslektaşları tarafından düzenlenmiştir. Cenazesi, İstanbul

Arkeoloji Müzeleri, Türk Eğitim Bakanlığı, Topkapı Saray Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü (Ogan, 1941: 168–69) temsilcilerinin de katılımıyla Bakırköy Rum Ortodoks Kilisesi'nde gerçekleşmiş, burada babasının mezarının da bulunduğu yere gömülmüştür.

Bir Osmanlı Rum Bürokrati Olarak Macridy

Theodore Macridy hayatını, özellikle Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere, cumhuriyetçi Türkiye ve Yunanistan'ın hizmetinde eski eserlerin araştırılmasına adanmıştır. Hayatı ve kariyeri, dini ve etnik kökenleri ne olursa olsun tüm Osmanlı vatandaşlarını kapsamayı amaçlayan Osmanlılık, ve sivil milliyetçiliğin bir ders kitabı olarak düşünülebilir (Grigoriadis, 2007: 424). Babasının onu biri Rum diğeri Türk olmak üzere önde gelen iki Osmanlı eğitim kurumunda okutmaya karar vermesi, onun ideolojik yöneliminin bir göstergesidir. Macridy, Osmanlı generali olan babasının izinden giderek Osmanlı bürokrasisine girmiş ve bu konumu, kimliğini belirleyen unsur haline gelmiştir. Dikkate şayan bir şekilde, soyadına bir "paşa"nın oğullarına verilen bir nezaket unvanı olan Osmanlıca "Bey" unvanını eklemeyi uygun görmüştür. Osmanlı paşasının oğlu olmak onu gururlandıran bir unsur olmuştur. Gerçekten de Macridy bu "Bey" unvanını akademik yayımlarının çoğunda hiç tereddüt kullanmıştır. Osmanlı Rumlarının Osmanlı yönetimine entegrasyonunun hem Yunan hem de Türk milliyetçi tarih yazımlarında yeterince önemsenmediği düşünülürse, bugünden bunu anlamak daha zordur.

Macridy'nin Osmanlı İmparatorluk Müzesi'ndeki amiri Halil Edhem Bey ile kişisel yazışmalarının Halil Edhem Bey'in torunu Edhem Eldem tarafından yayınlanması (Eldem, 2017) Macridy'nin kimliğini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. İlişkilerinin en anlamlı boyutlarından biri de Fransızca yazışmalarıdır. Macridy'nin de çok iyi bildiği Osmanlı Türkçesi ile yazışabilirlerken, her ikisi de öğrenim gördükleri okuldaki eğitim dili olan Fransızca ile yazışmayı tercih etmişlerdir. Fransızca, onların ortak entelektüel ve akademik ortamı haline gelmiştir. Bu dil, onları Osmanlı Türkçesi ve Yunanca dil geçmişlerinden uzaklaştıran ve ortak bir paydada buluşturan (Eldem, 2017: 171–73) Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşmesini simgelemekle birlikte, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin kurulmasına ve faaliyetlerini organize etmesine yardım ederek Osmanlı İmparatorluğu'nda iki Batı disiplini oluşturmak için çok çalışan bir Osmanlı Türkü ile bir Osmanlı Rum bürokrati arasındaki güçlü bağı da sembolize etmekteydi.

Macridy, Halil Edhem ile yazışmalarında, kendi kimliğine ışık tutacak şekilde, Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nde kıdemli bir meslektaşı olan Osmanlı Rum arkeolog Vassileios Mystakides'ten zaman zaman söz etmiştir. (Eldem,

2010: 29–30) Myŝtakides’in kariyeri, Macridy’ninkiyle ilgi çekici paralellikler ve zıtlıklar sunmaktadır. Myŝtakides de İstanbul’un Kumkapı (Kontoskalion) banliyösünde doğmuş ve Phanar Rum Lisesi’nde öğrenim görmüştür. Ancak Macridy’den farklı olarak eğitimine Galatasaray Mektebi’nde değil, Atina Üniversitesi’nde devam etmiştir. Myŝtakides, Atina’dan doktorasını aldığı Almanya’daki Tübingen Üniversitesi’ne taşınmıştır. Mesleki kariyerine Filibe (bugünkü Bulgaristan’da Plovdiv) ve Kayseri’de (bugünkü Türkiye’de) Rum liselerinin müdürü olarak başlayan Myŝtakides, Osman Hamdi tarafından Osmanlı İmparatorluk Müzesi’nden kendisine uygun bir pozisyonda iş teklifi almış ve sonunda müze kütüphanesi müdürü olmuştur. Macridy gibi o da Osmanlı yetkilileri tarafından yabancı arkeoloji okullarıyla iş birliği içinde düzenlenen kazılarda komisyon üyesi olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Rum cemaatinin en önde gelen eğitim kurumu olan Phanar Rum Lisesi’nde coğrafya ve tarih öğretmenliği pozisyonunda görev yapmaya da devam etmiştir.

Yunan Ortodoks azınlık kurumlarıyla profesyonel veya gayri resmi hiçbir bağlantısı olmayan Macridy’nin aksine, Myŝtakides sosyal açıdan muhafazakârdı ve Ortodoks Kilisesi’ne daha yakındı. Macridy, 17. yüzyılın başlarından beri Ekümenik Patrikhane’nin bulunduğu Phanar mahallesinde doğmasına rağmen, belirgin bir şekilde laik bir tutum sürdürdü ve Osmanlı Rum milletinin cemaat işlerine aktif olarak dahil olmamıştır. Ortodoks ayinlerine ve “Osmanlı Türkü”nden daha az “Doğulu” olarak gördüğü “Osmanlı Rum üslubuna” olan uzaklığı, kinayeli düşüncelerinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Baalbek’te nasıl Katolik rahipler tarafından kuşatıldığını anlatırken, bu çevreyle ‘Miŝtakides ve rahipleriyle rekabet edebileceğini’ eklemiştir (Eldem, 2010: 30). Halil Edhem’e bir Paskalya gününde Boğazköy kazısında çalıştığını yazarken, ‘doŝtu’ Myŝtakides duysa kendisini aforoz ettireceğini de eklemiştir (Eldem, 2017: 173–74). Haç benzeri bir motifle süslenmiş bir Hitit vazosunu tarif ederken, ‘doŝtu’ Myŝtakides’in İsa’dan önce haçın varlığını düşünmeyi şirk olarak değerlendireceğini belirtmiştir (Eldem, 2017: 173–74). Son olarak, yerel yetkililerden birinin işgüzar tavrına ve onun işiyle ilgili olarak Çorum Valisi’ne yazdığı mektuptan rahatsız olsa da yapılan dalavereyi kendisinin ve Halil Edhem’in temsilcisi olarak gördüğü Batı ‘alafranga’ tarafının aksine ‘alaturka’ veya Doğulu olarak değil, ‘nefret uyandırıcı’ ve ‘Myŝtakides benzeri’ olarak nitelendirmiştir (Eldem, 2017: 173–74). Kendisi için bu açıdan hangi millette mensup olduğu değil, değerler, tavırlar ve tutumlar önemliydi. Macridy, seküler yaşam tarzının ve Batılı değerlerin kendisini Miŝtakides’le olan millet temelli bağlarından çok Halil Edhem’e bağladığını ima etmiştir.

Macridy’nin Osmanlı İmparatorluk Müzesi’ne ve Osmanlı İmparatorluğu’na olan sadakati birkaç örnekte kendini göstermiştir. Komiser sıfatıyla, müzenin idari zayıflığına rağmen kazıların kontrolünü elinde tutması için elinden geleni yapmıştır. Halil Edhem’e yazdığı bir mektupta, “Bazılarının sandığının aksine, kazının Müze dışında bir kurum tarafından yapıldığı izlenimini vermemeliyiz” demiştir (Eldem, 2017: 169).

Macridy, tüm eserlerin güvenli bir şekilde Osmanlı İmparatorluk Müzesi’ne taşınmasına özel özen göstermiş ve aynısını daha sonra Osmanlı egemenliğinden Yunan egemenliğine geçen arkeolojik alanlardaki buluntular için de yapmıştır. Selanik’teki Ayasofya Kilisesi’nden (daha sonraki adıyla Ayasofya Camisi) erken bir Bizans minberinin taşınmasının sorumluluğunu üstlenmiştir. Selanik’in eteklerindeki Langadas (Langaza) kasabası yakınlığında kazdığı Helenistik mezarın mermer kapısını ve hareketli buluntularını da İmparatorluk Müzesi’ne nakletmiştir. Bu eserler halen İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda yer almaktadır.

Daha önce zikredildiği üzere, oğlunun kaybı Macridy için hayli yıkıcı olmuştur. Gayrimüslimlerin Osmanlı ordusuna katılımı sorunu, gayrimüslimlerin Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşündeki rolüne ilişkin cumhuriyetçi Türk milliyetçi anlatılarını çürüttüğü için tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. Macridy, oğlunun hizmetine rağmen, 1919–1923 Yunan–Türk savaşının sonunda ulusal inançlarıyla ilgili bir soruşturmada geçmek zorunda kalmıştır. Osmanlı çıkarlarını korumak ve İmparatorluk Müzesi koleksiyonunu zenginleştirmek için çok çalışmak ve savaşta şehit düşen bir Osmanlı Rum askerinin babası olmak, görünüşe göre onun Osmanlı İmparatorluğu’na ve cumhuriyetçi Türkiye’ye olan sadakatini göstermek için kâfi gelmemiştir.

1934’te Osmanlı devlet kurumlarına karşı olan hassasiyetleri yeniden gündeme gelmiştir (Cinoğlu, 2002: 9). Atatürk devrimleri ve Latin alfabesinin kullanılmaya başlanmasından sonra Osmanlı arşivlerinin büyük bir bölümü tahliye edilmiş veya satıŝa sunulmuştur. Çok geçmeden önemli birincil ve ikincil Osmanlı tarihi kaynakları Türkiye’de ve yurt dışında piyasaya çıkmıştır. Türkiye’nin yeni Yunanistan Büyükelçisi Ruŝen Eŝref Ünaydın Atina’ya geldiğinde, Macridy onu ziyaret ederek yemeğe davet etmiştir (Cinoğlu, 2002: 9–10). Yemek sırasında, büyükelçi odada bazı büyük klasörler olduğunu fark etmiştir. Onlar hakkında soru sorulduğunda Macridy, davetin amacının bunları göstermek olduğunu söylemiştir. Büyükelçi, çok geçmeden bunların Topkapı Sarayı Arşivi’nden önemli arşiv malzemeleri içerdiğini fark etmiştir. Macridy bunu doğrulayarak ve pişmanlıkla eklemiştir:

Sayın Büyükelçi, işin kötüsü bu defterler benim haleflerim tarafından satıŝa sunuldu. Bu belgeler büyükelçilikten

Atina'daki büyükelçiliğe sergilenmek üzere getiriliyor. İlgilenen elçilikler yararlı buldukları belgeyi satın alabilirler (Cinoğlu, 2002: 9–10).

Macridy, Osmanlı tarihinin bu değerli tanıklıklarının kaybına dayanmamıştır. Bu yüzden kendisine gösterildiğinde, satın almakla ilgilenmesi durumunda Türk büyükelçisini uyararak için onları saklaması istenmiştir. Üneydın, Macridy'ye belgeleri saklamasını ve satın alma konusunda Ankara'ya danışacağını söylemiştir. Ankara cevap vermekte gecikince Üneydın ciltleri kendisi almaya karar vermiştir (Cinoğlu, 2002: 9–10). Yıllar sonra, 1 Mayıs 1956'da Macridy'den ve satın alma hikâyesinden bahsederek belgeleri Topkapı Sarayı Müzesi'ne bağışlamıştır.(Cinoğlu, 2002: 9–10). Bu, Macridy'nin kariyeri boyunca hizmet ettiği kurumların durumu ve Osmanlı Arşivlerinin yok edilmesinin yol açtığı tarihi ve kültürel kayıp konusundaki kaygısını gösterme konusunda yeterli bir örnektir. Meslektaşı ve ortağı Picard'ın (1944: 48) arkeolojiye ve eski uygarlıklara olan ilgisinin doğal bir nedeni olarak Macridy'nin Yunan kimliğini vurguladığı ölüm ilanında yazdığının aksine, Macridy'nin etnik ve dini geçmişi, arkeoloji ve müzecilik tutkusunun arkasındaki itici güç olmamıştır. Macridy, hiçbir siyasi hesap gözetmeksizin Hitit, Fenike, Yunan, Roma, Abbasi ve Osmanlı mirasına değer vermiştir.

“Arada Kalmış Bir Bilim İnsanı” Olarak Macridy

Macridy'nin hayatı; Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Yunaniistan arasında geçmiştir ve hiçbir zaman Batı ya da Orta Avrupa'da yaşamamış olduğu halde, araştırmaları tüm Batı'da yayımlanmış, tanınmış ve Avrupa'nın önde gelen akademik dergilerinde yer almıştır. Halil Edhem veya Vasileios Mystakides gibi önde gelen batı ve orta Avrupa ülkelerinden birinde eğitim görmediği için ‘kolonyal bilim insanı’ olarak sınıflandırılmaz.

Edindiği bilgileri Osmanlı Devleti'ne aktarmak amacıyla Avrupa'nın önde gelen akademik kurumlarından birinde hiçbir zaman arkeoloji veya tarih eğitimi almadı. Zamanının birçok İstanbul Rumunun aksine, 1837'de Güneydoğu Avrupa'da kurulan ve amacı Batılı fikir ve bilginin yayılması için bir model olarak hizmet etmek olan ilk üniversite olan Atina Üniversitesi'nde okumadı. Eğitimi, Osmanlı başkentinin en önde gelen iki eğitim kurumuyla sınırlıydı, bunlar: Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtemelen 17. yüzyıldan beri Batı bilimsel bilgisinin giriş noktası olarak hizmet veren ilk eğitim kurumu olan Fener Rum Lisesi ve Tanzimat'ın (Osmanlı İmparatorluğu'nun reformist dönemi) en önemli kurumlarından biri olan ve Macridy'nin Osmanlı yönetiminde kariyer yapmasına yardımcı olmak için en uygun okul olan

Galatasaray Lisesi'dir. Galatasaray Lisesi'nin kuruluşu, Osmanlı reformunu sembolize etmek, köklü ayrılıklar arasında köprü kurmayı kolaylaştırmak ve Batılılaşan bir İmparatorluğun çıkarlarını savunmaya kendini adanmış bir Osmanlı burjuvazisinin ortaya çıkışını desteklemek amacını taşıyordu.

Macridy'nin arkeoloji ve müzecilik bilgisini edinme yolları, Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeoloji ve müzeciliğin tanıtılması ve kurulmasıyla doğal olarak bağlantılıdır. Osman Hamdi'nin Osmanlı Arkeoloji Okulu kurma planları hiçbir zaman gerçekleşmediğinden, Macridy idari görevlerini yerine getirirken ancak çıraklık ederek doğru bilgiyi edinebilmiştir. Baltazzi, Winckler ve Puchstein ile birlikte çalışması ona değerli uygulamalı bilgi edinme şansı vermiştir. Kısa süre sonra Macridy, kendisinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı arkeoloji misyonlarının kazılarını kolaylaştırmaktan daha fazlasını gerçekleştirebileceğini görmüştür. Osmanlı topraklarının tarihin hakimiyeti, sezgisi, yorumlamak bilmez ruhu ve dayanıklılığıyla görevlere sahip çıkmış, arkeolog ve müzeci unvanlarını kazanmıştır. Macridy'yi tek bir ulusal bilimsel geleneğin ortaya çıkışıyla özdeşleştirmek zor olacaktır. Kariyerinin büyük bir bölümünde kendisini bir Osmanlı arkeoloğu ve müzecisi olarak tanımlamasına rağmen, Yunan ve Türk müzeciliğinin kurulması için önemli çabalar sarf etmiştir. 1920'lerin ortalarında Macridy, cumhuriyetçi Türkiye'nin yeni başkenti Ankara ile ilgili şehir planlama tartışmalarına dahil olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın isteği üzerine, “tarihi eserler bir şehrin en nadide zinetidir” diyerek, Ankara'nın inşası sırasında tarihi eserlerin korunması ve korunmasına ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Bu tür anıtların olmadığı ülkelerin hayranlık ve kıskançlıkla izlediğini, Amerikalıların Bergama tapınağının bir kopyasını yaptığını ve İsviçre'de Bergama harabelerinin yeniden inşası için bir yarışma düzenlendiğini kaydetmiştir. Memleketimiz bu antik sitelerin en mükemmellerine ev sahipliği yapmaktadır ve bizim görevimiz sadece bunları korumaktır.” (Macridy, 1926b: 60) demiştir.

Macridy, Ankara'nın tarihi merkezindeki Augustus tapınağı kalıntılarının restorasyonu için önerilerde bulunmuş ve İstanbul Arkeoloji Müzesi bahçesinde yaptıkları düzenlemeyi örnek olarak vermiştir. Yeni başkentte arkeoloji müzesinin en önemlileri arasında yer aldığı çok sayıda müzenin kurulması gerektiğini savunmuştur. Onun sözleriyle:

Bir müze ne kadar küçük ve fakir olursa olsun, eserlerini iyi bir şekilde sergiliyorsa ve üzerlerinde ne olduğunu anlatan etiketler bulunuyorsa, halka ve özellikle de gençlere çok büyük ve hayati bir hizmet vermektedir. (Macridy, 1926b: 58-60)

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin kurulmasıyla Mac-

ridy'nin önerileri yerine getirilmiştir (Cinoğlu, 2002: 101). Birkaç yıl sonra, Benaki Müzesi'nin kurucu müdürü olan Macridy, müzecilik vizyonunu uygulama fırsatını yakalamıştır. Abdülhak Şinasi, Benaki Müzesi'ni ziyaret ettiğinde şunları yazmıştır:

Benaki Müzesi'nin nasıl düzenlendiğini gördüm. Avrupa'nın en iyi müzelerinin imrenebileceği ve bir paradigma haline gelebileceği bir mükemmellik noktasına ulaştı. Artık kazı ve müze işlerine daha fazla önem verdiğimiz ve başarıya ulaştığımız göre, bu görevi geçici olarak kabul edip yürüten Macridy Bey'i memleketine geldiğinde sadece onurlu bir emekli memur olarak görmekle kalmamalıyız. Gerek kazı gerekse müzecilik alanındaki yüksek uzmanlığından yararlanmaya devam etmeliyiz. Bu nedenle, bundan sonraki önemli kazanımları göz önüne alındığında, kendisinin müze ve hafriyat müfettişi gibi bir görevle onurlandırılacağını tahmin ediyor ve umuyoruz. Bu kadar çok kazıya katılmış ve Benaki Müzesi gibi bir başyapıt ortaya çıkarabileceğini ispat etmiş bir müze uzmanından mahrum kalamayız (Şinasi, 1934: 292-93).

Bu kadar çok övgü almasına rağmen, Macridy sonunda Yunan ve Türk ulusal arkeoloji ve müzecilik tarihlerinde bir kenarda kalacaktı. Yine de, her iki ülkenin bilimsel gelişiminde derin iz bırakan bir "arada kalmış bir bilim insanı" örneğinin seçkin temsilcilerinden biridir.

Sonuç

Theodore Macridy'nin hayatı ve çalışmaları, geç Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Yunaniistan'daki arkeoloji ve müzecilik tarihine ışık tutmaya yardım etmektedir. Macridy, etnik kökenini inkâr etmeksizin, görevlerini yerine getirirken etnik kökenine dikkat çekmekten kaçınmış, kamu çıkarlarını temsil eden ve savunan laik bir Osmanlı Rum bürokratıdır. Mansel'in belirttiği gibi: "Macridy, kendisini arkeoloji konusundaki derin bilgisi, görgüsü ve büyük eserlerin taşınması konusunda edindiği teknik becerileriyle öne çıkarmıştır (Mansel, 1948: 13-26)."

Macridy, mesleki yaşamının büyük bölümünü Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde geçirmiş ve Yunaniistan'ın önde gelen müzelerinden birini kurmuş olsa da, genellikle Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Yunaniistan'da arkeoloji ve müzeciliğin kurucu isimleri arasında anılmaz. Milliyetçi anlatıların ve klişelerin üzerinde durduğu için, o ve onun gibi ulusal akademik topluluklarda yer alan akademisyenler nispeten fark edilmemiş ya da azınlıkların bilgi aktarımındaki önemini hafife alan ve ulusal okulların kurucularının önemini abartan gündeme uymadıklarından kabul görmemişlerdir. Macridy'nin Osmanlı Rum bilim adamı olarak eşikteki kimliği, Osmanlı, Batı ve Yunan epis-

temik toplulukları arasında büyük bir ustalıklarla gezinmesine izin verirken, arkeoloji ve müzecilikteki milliyetçi anlatıların egemenliği, olağanüstü çalışmalarına rağmen onu görece belirsizliğe mahkûm etmiştir. Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bilimsel bilgiye önemli katkılarda bulunan ancak nispeten belirsiz kalan diğer azınlık bilim adamlarının yaşamlarına ve çalışmalarına dikkat çekmeyi ümit etmektedir.

KAYNAKLAR

- Basalla, G. 1967. The Spread of Western Science. *Science*, 156: 611-22.
- Bayram, S. 2018. Osmanlı Kazılarının Büyük Kısmına Komiser Olarak Katılan Theodor Makridi'nin Yazarlığı ve Ailesine Ait Bazı Belgeler. *academia.edu*.
- Beckman, G. 1996. The Hittite Language and its Decipherment. *Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies*, 31: 23-30.
- Beech, N. 2011. Liminality and the Practices of Identity Reconstruction. *Human Relations*, 64: 285-302.
- Cinoğlu, U. 2002. Türk Arkeolojisi'nde Theodor Makridi (unpublished MA dissertation Marmara University, Turkey).
- Demangel, R., Macridy-Bey, T., Mamboury E. & Massoul, M. 1926. *Le tumulus dit de Protésilas, Premier fascicule*. Paris: Ambassade de France à Constantinople.
- Eldem, E. 2010. Greece and the Greeks in Ottoman History and Turkish Historiography. *The Historical Review/La Revue Historique*, 6: 27-40.
- Eldem, E. 2013. Osmanlı Tarihini Türklerden Kurtarmak. *Cogito*, 73: 1-23.
- Eldem, E. 2017. Theodor Makridi Bey ve 1907 Boğazköy Kazısı. In: M. Doğan- Alparslan, A. Schachner & M. Alparslan, eds. *The Discovery of an Anatolian Empire/Bir Anadolu İmparatorluğunu Keşfi*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, pp. 159-92.
- Grigoriadis, I.N. 2007. Türk or Türkiyeli? The Reform of Turkey's Minority Legislation and the Rediscovery of Ottomanism. *Middle Eastern Studies*, 43: 423-38.
- Inkster, I. 1985. Scientific Enterprise and the Colonial 'Model': Observations on Australian Experience in Historical Context. *Social Studies of Science*, 15: 677-704.
- Krishna, V.V. 1992. The Colonial 'Model' and the Emergence of National Science in India: 1876-1920. In: P. Petitjean, C. Jami & A.M. Moulin, eds. *Science and Empires: Historical Studies about Scientific Development and European Expansion*. Dordrecht: Springer, pp. 57

- 72.
- MacLeod, R. 1980. On Visiting the 'Moving Metropolis': Reflections on the Architecture of Imperial Science. *Historical Records of Australian Science*, 5: 1–16.
- Macridy, T. 1902. Le Temple d'Echmoun à Sidon : fouilles exécutées par le Musée Impérial Ottoman. *Revue Biblique*, 11: 489–515.
- Macridy, T. 1903. Le Temple d'Echmoun à Sidon : fouilles exécutées par le Musée Impérial Ottoman. *Revue Biblique*, 12: 69–77.
- Macridy, T. 1904a. Le Temple d'Echmoun à Sidon : fouilles exécutées par le Musée Impérial Ottoman. *Revue Biblique, Nouvelle Série* 1: 390–403.
- Macridy, T. 1904b. A travers les nécropoles sidoniennes. *Revue Biblique*, 1: 547–72.
- Macridy, T. 1905. Altertümer von Notion. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 8: 155–73.
- Macridy-Bey, T. 1907. Une citadelle archaïque du Pont. Fouilles du Musée Impérial Ottoman. *Mitteilungen der Vorderasiatischen Ägyptischen Gesellschaft*, 12: 168–75.
- Macridy, T. 1908. La Porte des Sphinx à Euyuk: fouilles du Musée Impérial Ottoman. *Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft*, 13: 1–29.
- Macridy, T. 1911. Un tumulus macédonien à Langaza. *Jahrbuch des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts*, 26: 193–215.
- Macridy, T. 1912a. Antiquités de Notion II. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 15: 36–67.
- Macridy, T. 1912b. Un Hiéron d'Artemis Polo à Thasos: Fouilles du Musée Impérial Ottoman. *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, 27: 1–19.
- Macridy-Bey, T. 1913. Reliefs gréco-perses de la région de Dascylion. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 37: 340–58.
- Macridy, T. 1926a. Ankara Höyüklerindeki Hafriyata Dair Rapor , [یکنیرلکویود اراکنا روپار ریاضد اتاییرفاد] *Maarif Vekaleti Mecmuasi*, 6: 18–45.
- Macridy, T. 1926b. Ankara'daki Asar-I Atika ve Mebani-i Kadime Hakkında Rapor. *Maarif Vekaleti Mecmuasi*, 6: 58–67.
- Macridy, T. 1937. Le Musée Benaki d'Athènes. *Mouseion: Revue Internationale de Muséographie*, 39–40: 103–66.
- Macridy, T. 1938. Το Βυζαντινόν Ἑβδομον και οι παρ' αὐτῶ Μοναί Ἀγ. Παντελεήμονος και Μάμαντος [The Byzantine Hebdomon and the Nearby Monasteries of Agios Panteleimon and Agios Mamas]. *Thrakika [Θρακικά]*, 10: 98–137.
- Macridy, T. 1939. Το Βυζαντινόν Ἑβδομον και αι παρ' αὐτῶ Μοναί Ἀγ. Παντελεήμονος και Μάμαντος (Τέλος) [The Byzantine Hebdomon and the Nearby Monasteries of Agios Panteleimon and Agios Mamas (End)]. *Thrakika [Θρακικά]*, 12: 35–80.
- Macridy, T. 1964. The Monastery of Lips and the Burials of the Palaeologi. *Dumbarton Oaks Papers*, 18: 253–77.
- Macridy, T. & Casson, S. 1923. Excavations at the Golden Gate, Constantinople. *Archaeologia*, 72: 63–104.
- Macridy, T. & Casson, S. 1931. Excavations at the Golden Gate, Constantinople. *Archaeologia*, 81: 63–84.
- Macridy, T. & Ebersold, J. 1922. Monuments funéraires de Constantinople. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 46: 356–93.
- Macridy, T., Mango, C.A., Megaw, A.H.S. & Hawkins, E.J.W. 1964. The Monastery of Lips (Fenari Isa Camii) at Istanbul. *Dumbarton Oaks Papers*, 18: 253–315.
- Macridy Pacha, C. 1887. Médailles grecques, romaines, byzantines et musulmanes. Constantinople: Imprimerie Neologos.
- Mansel, A.M. 1948. Halil Edhem ve İstanbul Müzeleri. Halil Edhem Hatıra Kitabı Cilt II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ogan, A. 1941. Th. Makridi'nin Hatırasına. *Belleten*, 5: 163–69.
- Öz, T. 1946. Türk Kumaş ve Kadifeleri I (Xiv- Xvi Yüzyıl). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Öz, T. 1951. Türk Kumaş ve Kadifeleri II (Xvii-Xix Yüzyıl ve Kumaş Süslemesi) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Picard, C. 1944. Theodoros Macridy-Bey (†1941). *Revue Archéologique*, 6: 48–50.
- Picard, C. & Macridy-Bey, T. 1915. Fouilles du Hiéron d'Apollon Clarios à Colophon. Première campagne. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 39: 33–52.
- Picard, C. & Macridy-Bey, T. 1921. Attis d'un métrôn (?) de Cyzique. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 45: 436–70.
- Raj, K. 2013. Beyond Postcolonialism ... and Postpositivism: Circulation and the Global History of Science. *Isis*, 104: 337–47.
- Schachner, A. 2017. The First Period of Scientific Excavations at Boğazköy- Hattuša (1906–1912). In: M. Doğan- Alparslan, A. Schachner & M. Alparslan, eds. *The Discovery of an Anatolian Empire/Bir Anadolu İmparatorluğu'nun Keşfi*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, pp. 42–68.
- Şinasi, A. 1934. Müzelerimiz ve Hamdi Bey I. *Ülkü: Halkevleri Dergisi*, 3: 111–15.
- Talbot Rice, D. 1951. Post-Byzantine Figured Silks. *Annual*

of the British School at Athens, 46: 177–81.

Thomassen, B. 2009. The Uses and Meaning of Liminality. *International Political Anthropology*, 2: 5–28.

Tütüncü Çağlar, F. 2017a. From Raqqa with Love: The Raqqa Excavations by the Ottoman Imperial Museum (1905–06 and 1908) (unpublished PhD dissertation, University of Victoria, Canada).

Tütüncü Çağlar, F. 2017b. The Historiography of Turkish Archaeology: A terra incognita for Turkish Archaeologists [Osmanlı Arkeolojisinin Tarihi: Arkeologların Kazmadığı Topraklar]. *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 3: 109–22.